

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
माननीय न्यायाधीश श्री हरीकृष्ण कार्की
आदेश

०७०-WO-०५५७

मुद्दा: उत्प्रेषण परमादेश समेत ।

जिल्ला रुपन्देही, पटखौली गाउँ विकास समिति वडा नं. ३ पटखौली बस्ने निवेदक
मकवुल धुनिया.....१

विरुद्ध

पुनरावेदन अदालत बुटवल, रुपन्देही.....१
रुपन्देही जिल्ला अदालत.....१ विपक्षी
रुपन्देही जिल्ला पजरकट्टी गाउँ विकास समिति वडा नं. ७ पोखरभिन्डा बस्ने
मोहम्मद उमर धुनिया.....१
रुपन्देही जिल्ला पजरकट्टी गाउँ विकास समिति वडा नं. ७ पोखरभिन्डा बस्ने
सयरुन निसा.....१

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम दायर भै यसै
अदालतको अधिकारक्षेत्र भित्र पर्ने प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यस प्रकार
रहेको छ:-

वादी म मकवुल धुनिया र प्रतिवादी मोहम्मद उमर धुनिया भएको लेनदेन मुद्दामा
रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।११।२ मा वादी दावी बमोजिमको रकम र
व्याज समेत भरीपाउने ठहरी फैसला भई विपक्षी मोहम्मदउमर धुनिया र सयरुन निसा
समेतको संयुक्त नाममा दर्ता भएको जग्गाबाट विगो तथा कोर्टफी समेत भरी पाउन निवेदन
दिएको थिएँ । विपक्षी सयरुन निसा धुनियाले आफूलाई विपक्षी समेत नबनाइएको र ऋण
लिंदा आफ्नो सहमति समेत नलिएको हुँदा लेनदेन मुद्दाको फैसला वापत आफ्नो सम्पत्तिबाट
विगो भराउन नमिल्ने भनी निवेदन दिएको थिईन । सो सम्बन्धमा विपक्षी सयरुन निसा

एकासगोलकी अंशियार देखिएकोले सगोलमा खाएको ऋण तिर्ने दायित्व सबै अंशियारको हुने भएकोले अंश मुद्दामा ठहरे बमोजिम हुने नै हुँदा विपक्षीहरू मोहम्मदउमर धुनिया र सयरुन निसाको संयुक्त नाम दर्ताको जग्गाबाट विगो भराउने गरी मिति २०६९।६।२२ मा तहसिलदारबाट आदेश भएको थियो। सो आदेश मिति २०६९।६।२२ मा विपक्षी सयरुन निसाले सुनी पाएँ भनी मिति २०६९।७।२२ को तारेख लिई मिति २०६९।७।२३ गते आदेशको नक्कल सारी तहसिलदारको आदेश बदर गरीपाउँ भनी निजले निवेदन दिएकोमा ऐनको म्यादभित्र निवेदन नदिएको भनी तहसिलदारबाट मिति २०६९।७।२७ मा भएको दरपीठ आदेशलाई सदर गर्ने गरी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९।९।६ मा आदेश भएको थियो । सो आदेशउपर चित्त नबुझाई विपक्षी सयरुन निसाले पुनरावेदन अदालत बुटवलमा निवेदन दिनुभएकोमा निवेदीका सयरुन निसा धुनिया लेनदेन मुद्दामा वादी वा प्रतिवादी कुनै रूपमा रहेको नदेखिएको, निजको नाउँको जग्गा समेतबाट विगो भराउन दरखास्त परेको देखिएको, निवेदक सरोकारवाला पक्ष देखिएको तथा विगो भरिभराउ कार्य टुङ्गो लागि नसकेको अवस्था हुँदा निवेदिकाले मिति २०६९।६।२२ मा आदेशको जानकारी पाएको भन्ने आधारमा मात्र जिल्ला अदालत नियमावली २०५२ को नियम १३(१) मा रहेको प्रावधानलाई कठोर रूपमा शाब्दिक व्याख्या गरी निवेदन दरपीठ गर्नेगरी तहसिलदारबाट भएको मिति २०६९।७।२७ को दरपीठ आदेशलाई सदर गर्ने गरी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९।९।६ मा भएको आदेश वेरितको हुँदा बदर हुने भनी पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट आदेश भएअनुसार विपक्षी सयरुन निसा तारेखमा रही विगो भराउने कारवाही अगाडि बढेको थियो । सो सम्बन्धमा उक्त लेनदेन मुद्दाको प्रतिवादी मोहम्मद उमरले ऋण लिँदा विपक्षी सयरुन निसाको मन्जुरी सहमति लिएको भन्ने नदेखिएको र प्रतिवादी मोहम्मद उमर घरको मुख्य भन्ने नदेखिएको हुँदा एकासगोलको गोश्वरा धनबाट विगो भरी भराउ हुन नसक्ने भई लेनदेन व्यवहारको ढ नं. आकर्षित हुन नसक्ने भएकोले प्रतिवादी मोहम्मद उमर धुनियाको अंश भागको सम्पत्तिबाटसम्म वादीको विगो भरी भराउ हुन सक्ने र सयरुन निसाले मोहम्मद उमर समेत उपर अंश मुद्दा दिएकोले मूल अंशियारहरू बीच नै अंशबण्डा हुन बाँकी रहेकोले प्रतिवादी मोहम्मद उमर धुनियाको अंशहक यकिन भइनसकेकोले अहिलेकै अवस्थामा विगो भराउन नमिल्ने भनी भएको आदेशमा मेरो चित्त

नबुझी पुनरावेदन अदालत बुटवलमा अ.वं. १७ नं. बमोजिम निवेदन गरेकोमा सयरुन निसाले दायर गरेको अंश मुद्दाबाट अंशियारहरुको नाता सम्बन्धमा विवाद रहेको, कुन सम्पत्ति सगोलको हो होइन भनी निर्णय हुन बाँकी रहेको देखिँदा अंश मुद्दाको टुङ्गो लागेपछि मात्र विगो भरी भराउ हुन सक्ने गरी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।२।३ मा भएको आदेश मिलेको देखिँदा परिवर्तन गरिरहन परेन भनी पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट मिति २०७०।६।३ मा त्रुटिपूर्ण आदेश भएको छ ।

शुरु रुपन्देही जिल्ला अदालतको आदेशमा उल्लेख भएको विपक्षीहरु समेतका बीचमा चलेको अंश मुद्दाको टुङ्गो लागेपछि मात्र विगो भराउने कार्य अगाडि बढाउने आदेश गरिएको छ । त्यसो गर्दा विपक्षीहरु बीचमा चलेको अंश मुद्दामा कति लामो समयसम्म लाग्ने हो भन्न सकिने अवस्था नहुँदा १० वर्ष पश्चातको व्याज असुल गर्न नपाइने भएकोले मेरो लगानी फस्ने भई लेनदेन मुद्दामा भएको फैसलाले विगो भरी पाउने ठहरेको औचित्य नै समाप्त हुन जाने स्थिति रहेको छ । निज विपक्षी मोहम्मद उमर घरको मुख्य व्यक्ति भएकोले निजले मसँग लिएको ऋणको रकम मैले विपक्षीहरुको सगोलको सम्पत्तिबाट असुल उपर गरी लिन पाउने नै भएकोमा विपक्षी मोहम्मद उमरको अंशहकको सम्पत्तिबाट मात्र असुल उपर हुने ठहर गरी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।२।३ मा भएको आदेशलाई रितपूर्वक भएको ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत बुटवलको मिति २०७०।६।३ को आदेश त्रुटिपूर्ण हुँदा उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी मिति २०६९।६।२२ मा रुपन्देही जिल्ला अदालतको तहसिलदारबाट भएको आदेश बमोजिम गरी मैले विगो भरी पाउँ भनी देखाएको सम्पत्तिबाट अदालतको फैसला बमोजिमको विगो भरी भराउ गर्नु भन्ने परमादेश लगायतको जो चाहिने उपयुक्त आदेश गरीपाउँ भन्ने रिट निवेदन मागदावी ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र लिखितजवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरुका नाउँमा यस अदालतबाट मिति २०७०।९।१ मा भएको आदेश ।

सयरुन निसाले दायर गरेको अंश नामसारी मुद्दाबाट अंशियार नाता सम्बन्धमा विवाद रहेको, कुन सम्पत्ति सगोलको हो, होइन निर्णय हुन बाँकी रहेको देखिँदा अंशियारको टुङ्गो लागेपछि कारवाही गर्नुपर्ने भनी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।२।३ गते भएको

आदेश मिलेकै देखिंदा परिवर्तन गरिरहनु परेन कानून बमोजिम गर्नुहोला भनी मिति २०७०।६।३ मा यस अदालतबाट आदेश भएको हो । यस अदालतबाट भएको उक्त आदेश कानून बमोजिम भएको र संविधान तथा कानून प्रदत्त विपक्षीको हक अधिकार हनन हुने कार्य यस अदालतबाट नभएको हुँदा विपक्षीको रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भनी पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट पेश भएको लिखितजावफ ।

वादी मकबुल धुनिया र प्रतिवादी मोहम्मद उमर धुनिया भएको लेनदेन मुद्दामा यस अदालतबाट मिति २०६८।११।२ मा भएको फैसला बमोजिम विगो भराई पाउँ भनी पर्न आएको दरखास्त सम्बन्धमा मोहम्मद उमरले ऋण लिँदा निजकी आमा सयरुन निसाको सहमति मन्जुरी लिएको नदेखिएको तथा निज मोहम्मद उमर घरको मुख्य व्यक्ति पनि नदेखिएको हुँदा सगोलको सम्पत्तिबाट विगो भराउन नमिल्ने देखिएको र निवेदक मोहम्मद उमर र विपक्षी सयरुन निसा बीच अंश मुद्दा यस अदालतमा चलिरहेको अवस्था हुँदा उक्त अंश मुद्दाको टुङ्गो नलागेसम्म मोहम्मद उमरको अंश हक यकिन भइनसकेकोले उक्त अंश मुद्दाको टुङ्गो लागेपछि मात्र विगो भराउने सम्बन्धी कार्य गर्ने गरी यस अदालतबाट आदेश भएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भनी रुपन्देही जिल्ला अदालतको तर्फबाट पेश भएको लिखितजावफ ।

म सयरुन निसाले दायर गरेको अंश मुद्दा रुपन्देही जिल्ला अदालतमा विचाराधीन छ । सो अंश मुद्दामा नाता सम्बन्धमा पनि विवाद रहेको छ । सगोलको सम्पत्ति के कति बण्डा लाग्ने भन्ने निर्णय हुन बाँकी छ । अंश मुद्दाका प्रतिवादीले देखाएको तथाकथित ऋण अंशियारमा बण्डा लाग्ने वा नलाग्ने निर्णय हुन बाँकी नै रहेको छ । यस्तो अवस्थामा एकजना अंशियारले कपटपूर्ण रुपमा खडा गरेको तथाकथित ऋणको तमसुक वापत अरु अंशियारको समेत सम्पत्तिबाट भरी भराउन गर्न मिल्दैन । अंश मुद्दाको टुङ्गो लागेपछि मात्र विगो भराउने कारवाही गर्ने भन्ने रुपन्देही जिल्ला अदालत र पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट भएको आदेशमा कुनै कानूनी त्रुटी रहेको छैन । निवेदक मोहम्मद उमरले आफ्नो नातेदारका नाममा लेनदेन कारोवार नै नभएको तमसुक खडा गरी गराई फिराद गर्न लगाई लेनदेन मुद्दाको फैसला हुने परिस्थिति सृजना गरेको तथ्य पुष्टि हुन्छ । बाह्रलाख रकम घर व्यवहारमा खर्च हुने र गाउँ घरमा त्यती ठूलो रकम ऋण लिनेदिने अवस्थै हुँदैन । मैले नलिएको र मेरो

मन्जुरी नभएको ऋण लेनदेन व्यवहारको द नं. ले मैले तिर्नु बुझाउनु नपर्ने हुँदा सगोलको सम्पत्तिबाट विगो भरी भराउ गर्न नमिल्ने भएकोले रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भनी सयरुन निसाको तर्फबाट पेश भएको लिखितजवाफ ।

म निवेदकको बुबा हफिजुल्लाह धुनिया मिति २०४८।११।१५ गतेका दिन आफ्नो कालगतिले मृत्यू भैसकेपश्चात आमा विपक्षी सयरुन निसा वृद्ध अवस्थाको कारण घरको सम्पूर्ण जिम्मेवारी मैले निर्वाह गरी घर व्यवहार चलाउन आमाको सल्लाह बमोजिम विपक्षी मकबुल धुनिसँग ऋण लिएको थिएँ । घरको मुख्य व्यक्तिको हैसियतले एकासगोलमा लिएको ऋण हुँदा गोश्वारा धनबाट भुक्तानी हुनुपर्ने हो । मेरो सम्पत्तिबाट मात्र असुल गर्न मिल्ने होइन । म घरमुली भएकोले आमाले मेरो विरुद्धमा अंश मुद्दा दिनु भएको छ । तसर्थ सगोलको सम्पत्तिबाट निवेदकसँग लिएको ऋण भुक्तानी हुनुपर्दछ । अदालतबाट मेरो सम्पत्तिबाट मात्र विगो भराउने गरी भएको आदेश बदर गरीपाउँ भनी रिट निवेदन दायर गरिसकेको हुँदा निवेदकले मलाई विपक्षी बनाई दायर गर्नु भएको रिट निवेदन खारेज गरीपाउँ भनी विपक्षी मोहम्मद उमर धुनियाले पेश गरेको लिखितजवाफ ।

नियम बमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकतर्फबाट उपस्थित रहनुभएका विद्वान अधिवक्ता श्री महादेव पण्डितले निवेदकले घर व्यवहार चलाउनको लागि दिएको ऋण विपक्षी मोहम्मदउमर धुनिया र निजकी आमा विपक्षी सयरुन निसा समेतको नाममा संयुक्त दर्ता रहेको सम्पत्तिबाट असूलउपर गरिपाउँ भनी निवेदन गरेकोमा प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनियाको अंशहक यकिन भएपछि निजको मात्र सम्पत्तिबाट भुक्तानी गर्ने गरी भएको वेरीतको आदेशलाई सदर गर्ने गरेको पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट भएको त्रुटिपूर्ण आदेश बदर गरी निवेदन माग बमोजिम गोश्वारा धनबाट फैसला बमोजिमको लेनदेनको विगो भुक्तानी गर्ने गरी रिट जारी हुनुपर्दछ भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो ।

विपक्षी मोहम्मदउमर धुनियाकोतर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री ओमप्रकाश सिंहले घर व्यवहार चलाउनको लागि एकासगोलमा हुँदा लिएको ऋण सगोलको गोश्वारा सम्पत्तिबाट तिर्नु बुझाउनु पर्नेमा उक्त ऋण घरको मुख्य व्यक्ति आमाको मन्जुरी नलिई लिएको ठहर गरी मोहम्मदउमर धुनियाको अंशहक कायम भएपछि निजको अंशहकबाट मात्र

भरिभराउँ हुने ठहर गरेकोले सो निर्णय बदर गरी सगोलको सम्पत्तिबाट विगो भरिपाउने व्यवस्था हुनुपर्दछ भनी र विपक्षी सयरुन निसाको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री प्रविणता वस्तीले मोहम्मदउमर धुनिया घरको मुख्य व्यवहार गर्ने व्यक्ति नभएको र आफ्नो आमा सयरुन निसासँग कुनै मन्जुरी नलिई आफूखुशी ऋण लिई लेनदेन व्यवहार गरेको अवस्थामा गोश्वारा धनबाट विगो असुल उपर हुन नसक्ने कानूनी व्यवस्था रहेको हुँदा अंश मुद्दाबाट रिट निवेदनको अंश यकिन नभएसम्म विगो भराउन नमिल्ने गरी भएको जिल्ला अदालतको आदेशलाई रितपूर्वक भएको ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत बुटवलको आदेशमा कुनै कानूनी त्रुटी नरहेको हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो।

विद्वान कानून व्यवसायीहरूले गर्नुभएको बहस समेत सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदन माग बमोजिम रिट जारी हुनुपर्ने हो होइन ? सो सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा एकासगोलमा रहेको बखत घर व्यवहार चलाउनको लागि लिएको ऋण सबै अंशियारहरूले एकासगोलको सम्पत्तिबाट तिर्नु बुझाउनुपर्ने कानूनी व्यवस्था भएकोमा अन्य अंशियारहरूको सहमति नलिई आफूखुश गरी लिएको ऋण प्रतिवादीको अंशहक कायम भएपछि निजको अंशहकको सम्पत्तिबाट मात्र भुक्तानी गर्नुपर्ने गरी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट भएको आदेशलाई रितपूर्वक भएको ठहर गरी पुनरावेदन अदालत बुटवलबाट मिति २०७०।६।३ मा आदेश भएको हुँदा उक्त त्रुटिपूर्ण आदेशलाई उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी सगोलको सम्पत्तिबाट तिर्नुपर्ने गरी परमादेशको आदेश समेत जारी गरीपाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदन मागदावी रहेको देखिन्छ ।

विपक्षीतर्फबाट पेश भएको लिखितजवाफ अध्ययन गर्दा प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनिया घरको मुख्य व्यक्ति भन्ने नदेखिएको र निजले मकबुल धुनियाबाट ऋण लिँदा निजको आमा सयरुन निसाको सहमति लिएको भन्ने समेत नदेखिएकोले गोश्वारा सम्पत्तिबाट लेनदेनको विगो भराई दिन नमिल्ने भएको र विपक्षी सयरुन निसा र मोहम्मदउमर धुनिया बीच अंशमुद्दा अदालतमा चलिरहेकोले अंशमुद्दाको टुङ्गो नलागेसम्म प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनियाको अंशहक एकिन हुन नसकेकोले निजको अंशहक एकिन भएपछि मात्र निज मोहम्मद उमरको

सम्पत्तिबाट सम्म वादी मकबुल धुनियाले विगो भराई लिन पाउने गरी भएको आदेश कानूनसम्मत रहेको छ भनी रुपन्देही जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालत बुटवलको लिखितजवाफ रहेको पाइन्छ । त्यसै गरी विपक्षी सयरुन निसाको लिखितजवाफ हेर्दा प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनिया घरको मुख्य व्यक्ति नभएको तथा गाउघरमा बाह्रलाख रकम घर व्यवहार चलाउनलाई ऋण लिएको भन्ने तथ्य समेत बनावटी भएकोले रिट खारेज गरीपाउँ भनी जिकिर लिएको देखिन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा रिट निवेदन तथा लिखितजवाफ समेतबाट मोहम्मदउमर धुनिया र सयरुन निसा बीच अंश नामसारी मुद्दा रुपन्देही जिल्ला अदालतमा चालु रहेको कुरामा विवाद रहेको देखिएन । वादी मकबुल धुनिया र प्रतिवादी मोहम्मदउमर भएको लेनदेन मुद्दामा विपक्षी सयरुन निसालाई प्रतिवादी समेत नबनाई मुद्दा चली वादीले लेनदेनको विगो भरी पाउने ठहरी फैसला भएकोमा विपक्षी सयरुन निसा समेतको नाउँमा रहेको सम्पत्तिबाट विगो भरीपाउन दरखास्त दिए पश्चात मात्र निज सयरुन निसाले उक्त मुद्दाको बारेमा जानकारी पाएको भन्ने तथ्य मिसिलबाट देखिन्छ । यिनै सयरुन निसाले अंश नामसारी मुद्दा दायर गरी मुद्दाको कारवाही चलिरहेको अवस्थामा के कुन अंशियारको भागमा के कुन सम्पत्ति बण्डा लाग्ने हो भन्ने कुरा निर्णय भैसकेको देखिदैन । प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनिया आफू घरको मुख्य व्यक्ति भएकोले घर व्यवहार संचालनको लागि मकबुल धुनियासँग ऋण लिएको भन्ने जिकिर लिएपनि निज घरको मुख्य व्यक्ति हो भन्ने कुरा पुष्टि हुनसकेको देखिदैन । यदि निज घरको मुख्य व्यक्ति भएको भए निजले के कस्तो घर व्यवहार चलाउन बाह्र लाख ऋण लिई खर्च गरेका हुन भनी देखाउन पनि सक्नुपर्ने हुन्छ । निज प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनियाले लिएको ऋण आफू खुशी खर्च गरेको अवस्थामा अन्य अंशियारहरुको अंश जस्तो नैसर्गिक अधिकारमा प्रतिकूल असर सृजना गर्न पाउने हक प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनियालाई कानूनले प्रदान गरेको छ भनी मान्न मिल्ने हुँदैन । यस अवस्थामा प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनियाले लिएको ऋण सगोलको सम्पत्तिबाट भुक्तानी हुन नसक्ने अवस्था हुँदा निजको अंश हकको सम्पत्तिबाट मात्र लेनदेन मुद्दाका वादी मकबुल धुनियाले असूल उपर गर्न पाउने देखिँदा मोहम्मदउमर र विपक्षी सयरुन निसा बीच रुपन्देही जिल्ला अदालतमा चलिरहेको अंश नामसारी मुद्दा टुङ्गो लागि प्रतिवादी मोहम्मदउमर धुनियाको अंशहक यकिन भएपछि निजको

सम्पत्तिबाट मात्र वादी मकबुल धुनियाले विगो भरी पाउने अवस्था रहेकोले सो बमोजिम हुने गरी रुपन्देही जिल्ला अदालतबाट मिति २०७०।२।३ गते भएको आदेशलाई रितपूर्वक ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत बुटवलको मिति २०७०।६।३ को आदेश कानूनसम्मत देखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । आदेशको जानकारी रुपन्देही जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालत बुटवललाई समेत दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: तेजबहादुर खड्का

कम्प्यूटर: चन्द्रा तिमल्सेना

सम्बत् २०७३ साल मंसिर २ गते रोज ५ शुभम्-----